

Úvahy nad (ne)fungujícím odškodněním dobrovolných hasičů

Martin Štefko*

Abstrakt: Dobrovolní hasiči se v době boje proti pandemii stali nezbytnou součástí kritické infrastruktury, v řadě míst totiž plnohodnotně zastoupili profesionální hasiče při plnění jejich povinností. Dojde-li k úrazu tohoto dobrovolného hasiče, pak právní úprava garantuje plnou kompenzaci utrpěné újmy, pokud zraněný hasič či pozůstalí věnují dostatečnou pozornost uplatnění svého nároku. Reálné problémy s kompenzací mají hasiči spíše pro neochotu třetích osob potvrdit jejich příjem či pro neprozřetelnou příliš radikální daňovou optimalizaci, které se dopouštěli jako podnikatelé. Zraní-li se ovšem dobrovolný hasič při cvičení či akci organizované obcí, pak často nedostane žádné odškodnění, neboť příliš bere ohled na obec, v níž žije.

Klíčová slova: dobrovolní hasiči, odškodnění, odpovědnost zaměstnavatele

Úvod

V září 2021 zemřeli při zásahu u rodinného domu v Koryčanech dva dobrovolní hasiči.¹ Tento incident opět poukázal na to, že rizika, jimž jsou vystaveni dobrovolní (i profesionální) hasiči, jsou ze své podstaty nepředvídatelná, a proto obtížně preventivně minimalizovatelná (více oddíl první). K tomu je nutno dodat, že v polovině tohoto roku měly některé jednotky dobrovolných hasičů již více než 90 mimořádných událostí.² Nabízí se tedy zeptat se, jak je upraveno odškodnění dobrovolných hasičů, kteří při zásahu utrpí újmu na zdraví či životě (oddíl druhý) a zda odpovídá požadavkům doby. I když na tuto otázku je možno odpovědět kladně, tzn. tak, že platná právní úprava počítá s tím, že utrpěná újma se dobrovolnému hasiči plně kompenzuje, v aplikační praxi vyvolává současná právní úprava určité problémy, způsobené jednak její komplikovaností, jednak náročností z hlediska uplatnění požadovaných nároků. Proč řada zraněných hasičů přesto plnou kompenzací své újmy nedostane, spočívá tak spíše v mimoprávních faktorech jako je stud, obavy, neochota druhých či možná vlastní majetková či povahová neschopnost řádně se domoci práva. Je totiž nutno zohlednit specifický fenomén spojený s jednotkami dobrovolných hasičů, kdy se jedná o součást obce.³ Tedy o součást subjektu, který je nutno podle práva žalovat o náhradu újmy.

* Doc. JUDr. Martin Štefko, Ph.D. Autor působí na katedře pracovního práva a práva sociálního zabezpečení PF UK a je advokátem v Kocián Šolc Balaščík advokátní kanceláři, s. r. o. E-mail: stefkom@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1060-6682>. Tento příspěvek vznikl díky finanční podpoře poskytnuté v rámci výzkumného projektu *Soukromé právo a výzvy dneška*, ID č. Q03.

1 Srov. Dva dobrovolní hasiči zemřeli po výbuchu rodinného domu. In: seznamzpravicy.cz [online]. 15. 9. 2021 [cit. 2021-09-27]. Dostupné z: <<https://www.seznamzpravicy.cz/clanek/dva-dobrovolni-hasici-zemreli-pri-vybuchu-domu-v-korycanech-174713>>.

2 Příkladem za všechny je jednotka v Mnišku pod Brdy. Autor pak vyzývá zvědavého čtenáře, aby si na internetu vyhledal, s jakým vozovým parkem právě tato jednotka k zásahům vyjíždí. Tento závěr však nelze generalizovat. Pochopitelně existují jiné jednotky dobrovolných hasičů, které mají v počtu let řádově mladší a modernější vozidla.

3 Šetření je založeno na názorech dobrovolných hasičů, jak byly tyto názory shromážděny v rámci výzkumného projektu BOZP v jednotkách sborů dobrovolných hasičů.

Jak ovšem dokládá analýza relevantní právní úpravy (oddíl 3 tohoto článku) a k ní se vztahující judikatury, a to jak soudů, tak správních orgánů, zraněný dobrovolný hasič, který se odhodlá uplatnit své nároky za pomoci profesionála, má reálnou šanci se domácí kompenzace plně utrpěné újmy na zdraví.

1. Jednotky dobrovolných hasičů a rizika spojená se zásahem

V rámci České republiky je evidováno celkem 6 698 jednotek požární ochrany (JPO) obcí, z nichž je 237 v kategorii JPO II, 1356 v JPO III a 5 105 v JPO V. Celkový počet členů jednotek SDH byl více než 67 149 hasičů v roce 2019. Kromě těchto dobrovolných hasičů působilo též 3 013 hasičů v jednotkách závodů v pracovněprávním vztahu. Nutno dodat, že tento článek nepojednává o hasičích, kteří jsou zaměstnanci v pracovním poměru a jak výcvik, tak samotný zásah je uskutečňováním jejich pracovních povinností v pracovním poměru.⁴

Z podstaty výkonu činnosti se hasiči pohybují v nebezpečném prostředí, kde hrozí zvýšené riziko úrazu nebo smrti. Hasiči jsou při svých zásazích neustále vystavováni negativním vlivům okolí, které zahrnují nejrůznější, životy ohrožující, nebezpečí. Mezi ty nejvýznamnější lze zahrnout expozici nebezpečným látkám, vysoké, či nízké teploty, zplodiny hoření, nebezpečí vyplývající z práce na pozemních komunikacích, ve výškách a nad volnou hloubkou, nebezpečí úrazu elektrickým proudem, nebezpečí nakažení infekčními chorobami při záchraně osob a mnoho dalších rizik. Zásahy při mimořádných událostech často vyžadují překročení standardních postupů, běžně aplikovaných ve standardních podmínkách. Mnohdy se jedná o jiné než návodové nasazení technických prostředků, překročení doporučených limitů, omezené možnosti bezpečnostního jištění apod.⁵

Tabulka 1 – Počty zraněných členů sborů dobrovolných hasičů v ČR za období 2016–2019.

Rok	2016	2017	2018	2019
Počet zraněných	123	209	173	170

K popsáním rizikům přistupuje podivný přístup Ministerstva zdravotnictví ČR k posuzování nemocí z povolání covid-19 u nezdravotnických povolání, kdy se zásadně má za to, že dobrovolný i profesionální hasič se covidem-19 nenakazil na pracovišti.⁶ Navíc, v posledních letech dlouhodobé studie v zahraničí potvrzují zvýšený výskyt rakovin a dalších chronických onemocnění u hasičů. Prevence těchto nemocí a poškození zdraví souvisí s údržbou oděvů, dekontaminací a kulturou bezpečnosti. Tato prevence přímo souvisí s finanční podporou dobrovolných hasičů pro vybudování dekontaminačních stanic (prací jednotky pro dekontaminaci zásahových oděvů od zplodin hoření), pro nákup ochranných prostředků (filtrační masky, dekontaminační prostředky, zásahové oděvy aj.) a pro osvětlu.

⁴ Z judikaturní praxe lze odkázat na rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 752/2010.

⁵ Za rok 2020 vyjžděli hasiči k více než 42 700 zásahům, na nichž se podílely jednotky SDH obcí z 31,5 %, HZS podniků 5,4 % a JSDH podniků 0,5 %.

⁶ Srov. Informace Ministerstva zdravotnictví k uznávání onemocnění Covid-19 za nemoc z povolání. In: *mzcr.cz* [online]. 20. 11. 2020 [cit. 2021-09-27]. Dostupné z: <<https://koronavirus.mzcr.cz/informace-ministerstva-zdravotnictvi-k-uznavani-onemocneni-covid-19-za-nemoc-z-povolani/>>, jakož i přednáška Mgr. Matyáše Fošuma z MZ ČR na konferenci dne 24. 9. 2021 v Liblici.

V průběhu let bylo zjištěno, že tato podpora dobrovolných hasičů je naprosto nedostatečná a vyžaduje změny, které zajistí bezpečnost a ochranu zdraví hasičů, kteří usilovně, dobrovolně a neustále vystavují své zdraví při záchraně nejrůzněji ohrožených osob.

Profesionální hasiči jsou jako příslušníci bezpečnostního sboru ve služebním poměru řádně zabezpečeni pro případ služebního úrazu či nemoci z povolání,⁷ v případě zranění nebo smrti dobrovolného hasiče však může nastat problém. První aplikační otázkou je: podle které úpravy se má dobrovolný hasič domáhat náhrady újmy? Druhou otázkou je prokázání příjmu, který zraněnému hasiči ušel. Je nutno si totiž uvědomit, že dobrovolní hasiči jsou někdy podnikatelé, kteří progresivně využívají daňovou optimalizaci.⁸

2. Právní úprava

Odškodnění dobrovolného hasiče, který je zaměstnancem, za újmu mu způsobenou upravuje zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o požární ochraně“) a zákoník práce. Poškozený hasič, a to i profesionální, si ovšem může zvolit další cestu, a sice požadovat náhradu újmy přímo po jiném škůdci, zejména po osobě, k jejíž ochraně či prospěchu byl zásah uskutečněn, či na jejímž pozemku nebo budově hasič zasahoval.⁹ Jednalo by se zřejmě o náhradu újmy pro porušení zákonné povinnosti dle § 2910 občanského zákoníku, respektive § 101 zákoníku práce.

Tato třetí cesta má svá praktická úskalí, o čemž se přesvědčil dobrovolný hasič, který požadoval náhradu po Mendelově univerzitě, neboť Krajský soud v Brně jeho žalobu zamítl.¹⁰ Na základě dovolání nicméně Nejvyšší soud potvrdil, že poškozený má stále možnost požadovat náhradu újmy po škůdci, který není jeho zaměstnavatelem, ani Českou republikou.¹¹ Tato cesta se nabízí též pozůstalým po dobrovolném hasiči, který zemřel při zásahu. Právním titulem pro náhradu újmy dle občanského zákoníku pak bude často porušení preventivní povinnosti, kdy škůdce nezajistí bezpečnost a ochranu zdraví pro zasahující hasiče. Nutno doplnit, že poškozený hasič se může domáhat náhrady újmy jak podle pracovněprávních předpisů, tak podle občanského zákoníku.¹²

2.1 Kolizní kritérium

Zůstaneme-li u otázky, podle jaké úpravy je pro zraněného dobrovolného hasiče vhodné se domáhat náhrady újmy, pak lze odkázat na výkladová stanoviska ústředních orgánů státní správy, které k této problematice po určité výměně názorů Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a Ministerstvo vnitra ČR zaujaly. Zraněný dobrovolný hasič se sice tímto

⁷ Problémy spojené s povinným čerpáním pohotovosti v souvislosti s odklízecími pracemi u krajských odřadů profesionálních hasičů nasazených na Moravě po tornádu ukazuje, že i profesionální hasiči čelí řadě problémů.

⁸ Počet zraněných hasičů v průběhu posledních let: 123 (v roce 2016), 209 (2017), 173 (2018) a 170 (2019). MV – GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ HZS ČR. Statistická ročenka 2019. *Časopis* 112. 2020, roč. 19, č. 3, příloha.

⁹ Tak rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24.9.1968, sp. zn. 3 Cz 36/68.

¹⁰ Tak rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 12. května 2020 č. j. 15 Co 29/2020-136.

¹¹ Tak rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 2021, sp. zn. 21 Cdo 2736/2020, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2020 sp. zn. 25 Cdo 2202/2018 uveřejněný pod č. 82 ve *Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek*, roč. 2020, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 4. 2010 sp. zn. 21 Cdo 1084/2009 a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2005 sp. zn. 25 Cdo 1906/2004.

¹² Soudy nicméně v této souvislosti vyslovily, že nahrazovaná újma je pouze jedna. Zda tento právní názor platí i podle nového občanského zákoníku soudní praxe zatím dostatečně nevyjasnila.

doporučeným postupem řídit nemusí, bude-li se však domáhat náhrady újmy po HZS, ač k újmě došlo při plnění úkolů obce, může to mít pro něj negativní účinky v promlčení pohledávky vůči skutečnému škůdci.

Ministerstvo práce a sociálních věcí dovodilo, že: „*má dobrovolný hasič, který utrpěl škodu na zdraví, právo domáhat se její náhrady podle citovaného ustanovení § 393 zákona o práci i podle § 29 odst. 1 písm. b) zákona o požární ochraně.*“¹³ MPSV dále zastává názor, že úprava odškodnění podle zákona o požární ochraně má jako speciální úprava přednost před obecnější úpravou v zákoníku práce. Tento výklad byl v praxi korigován Ministerstvem vnitra ČR, generálním ředitelstvím HZS ČR tak, že lze úpravu v zákoně o požární ochraně bez dalšího aplikovat tam, kde jde o úraz při hašení požárů a při záchranných pracích. Naopak úprava v pracovněprávních předpisech se použije tam, kde jde o školení, které neorganizuje HZS ČR, ale organizuje si je obec, či jde o zásah na území obce nařízený starostou či velitelem JSDH.¹⁴

Oporu pro aplikaci tohoto kolizního kritéria lze nalézt v různých právních předpisech, a to v § 65 a 72 odst. 1 a 3 zákona o požární ochraně a § 36 a 40 vyhlášky č. 247/2000 Sb. Praxe HZS nakonec na základě odborné pomoci MPSV a MV dovodila, že rozhodující pro určení odpovědné osoby je charakter události, při které k újmě dojde, v kombinaci s tím, kdo za organizaci této události odpovídá. V případě provádění nařízené odborné přípravy¹⁵ zákon o požární ochraně tuto činnost hasiče označuje jiný úkon v obecném zájmu, tedy překážku ve výkonu práce na straně zaměstnance. Za újmu vzniklou při základní odborné přípravě¹⁶ a pravidelné odborné přípravě¹⁷ odpovídá obec. Za újmu vzniklou při odborné přípravě k získání odborné způsobilosti a odborné přípravě k prodloužení platnosti osvědčení o odborné způsobilosti hasičů odpovídá HZS, pokud tuto odbornou přípravu organizuje a řídí hasičský záchranný sbor kraje. V takovém případě je to právě HZS, který „nařizuje“ velitelům a strojníkům účast na ní. Stalo se součástí rozhodovací praxe HZS, že před přiznáním odškodnění musí poškozený doložit potvrzení od obce, o jejíž JSDH se jedná, že tato obec není zaměstnavatelem zraněného hasiče a že jeho úraz neodškodnila.

2.2 Odpovědnost zaměstnavatele za újmu způsobenou zaměstnanci

Zabezpečení zaměstnance pro případ nemoci z povolání či pracovního úrazu není v České republice stále řešeno prostřednictvím úrazového pojištění, ale pracovněprávní úpravou odpovědnosti zaměstnavatele za škodu. Jedná se o institut objektivní odpovědnosti zaměstnavatele za výsledek – za poškození zdraví (újmu), které zaměstnanec utrpěl při

¹³ Tak stanovisko ze dne 21. 8. 2009, č. j. 2009/60163-51.

¹⁴ V zásadě je tak nezbytně nutné akcentovat stanovisko ve věci odpovědnosti za odškodňování úrazů členů jednotek sborů dobrovolných hasičů obcí, které publikovalo Ministerstvo vnitra generálního ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky pod č. j. MV-24900-3/PO-OVL-2016 dne 4. srpna 2016.

¹⁵ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně sp. zn. 15 Co 60/70, publikované pod R 67/1971.

¹⁶ Základní odbornou přípravu v rozsahu 40 hodin určenou pro nově zařazeného člena do jednotky SDH obce, kterou organizuje její velitel jednotky SDH obce. Dále srov. ust. § 40 vyhlášky o jednotkách a § 72 odst. 2 zákona o požární ochraně.

¹⁷ Pravidelnou odbornou přípravu, jejíž součástí je prohlubování odborných znalostí, tělesná příprava a taktická a prověřovací cvičení a požární sport organizují a řídí velitelé jednotek a za svoji činnost jsou odpovědní obci. Srov. ust. § 36 vyhlášky o jednotkách a ust. § 72 odst. 3 zákona o požární ochraně.

plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním. Zaměstnavatel odpovídá i v případech, že újmu způsobila jiná osoba, a též v případech, že újmu nezavinil. Zaměstnanci, který utrpěl pracovní úraz nebo u něhož byla zjištěna nemoc z povolání, je zaměstnavatel v rozsahu, ve kterém za újmu odpovídá, povinen poskytnout náhradu za ztrátu na výdělku, bolest a ztížení společenského uplatnění, účelně vynaložené náklady spojené s léčením a případně též věcnou škodu. Zemře-li zaměstnanec následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, je zaměstnavatel povinen v rozsahu své odpovědnosti poskytnout: náhradu účelně vynaložených nákladů spojených s jeho léčením, přiměřených nákladů spojených s pohřbem, nákladů na výživu pozůstalých, jednorázové odškodnění pozůstalých a eventuálně též náhradu věcné škody.

Předmětná právní úprava byla po sovětském vzoru zavedena prakticky od počátku 60. let minulého století a nezměnila se ani s přijetím nového zákoníku práce. V současné době přitom již neodpovídá zásadním změnám ve společnosti a národním hospodářství, k nimž došlo od té doby.¹⁸ S účinností od 1. 1. 1993 bylo sice zavedeno zákonné pojištění zaměstnavatele za škodu vzniklou zaměstnanci pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, toto (tehdy deklarované) dočasné opatření však problém pouze zmírnilo, nikoliv vyřešilo. Nedostatky platné úpravy se bohužel ještě více zvýrazňují u dobrovolných hasičů, pokud tito výkon činnosti dobrovolného hasiče smluvně upravují skrze dohodu o provedení práce.

Přes mnohé nedostatky (zejména absenci pracovní rehabilitace jako dávky úrazového pojištění) má ovšem platná úprava i některé výhody, a to konkrétně plnou náhradu újmy a podporu spíše pasivního přístupu poškozeného, který není nucen se zpět zapojit co nejdříve do pracovního života.

Zákoník práce pamatuje i na případy dobrovolných hasičů, právní úprava je však i pro specializovaného advokáta velmi komplikovaná. Řešení nabízí § 271o odst. 1 první věta z. pr. dle něhož platí: „*U zaměstnance, který je v době pracovního úrazu nebo zjištění nemoci z povolání v několika pracovních poměrech nebo je činný na základě dohody o práci konané mimo pracovní poměr, se při stanovení výše náhrady za ztrátu na výdělku vychází z průměrných výdělků dosahovaných ve všech těchto základních pracovních právních vztazích, a to po dobu, po kterou by mohly trvat.*“¹⁹ Předmětná úprava reguluje sice pouze jeden z nároků poškozeného zaměstnance, obvykle se ovšem jedná o ten finančně nejnáročnější. Cílem této úpravy je omezit tento nárok u zaměstnanců, kteří vykonávají výdělečnou činnost jen občas, nebo kteří nemají výdělečnou činnost hlavním (základním) zdrojem svých příjmů. Ke skončení pracovního poměru či jiného pracovního právního vztahu sjednaného na dobu určitou, což zpravidla dobrovolní hasiči mají, dojde bez ohledu na situaci, v níž se zaměstnanec nachází. Stávající judikatura Nejvyššího soudu nabízí i v tomto směru určitý prostor s odkazem na dovětek § 272p odst. 1 z. pr.: „*Po této době přísluší náhrada za ztrátu na výdělku, jestliže je možné podle okolností předpokládat, že postižený by byl i nadále zaměstnán.*“

Nárok na náhradu za ztrátu na výdělku vznikne též v případě, kdy další zaměstnávání dobrovolného hasiče lze podle okolností jen předpokládat.²⁰ Důvodný předpoklad lze

¹⁸ Srov. NOVOTNÝ. In: BĚLINA, Miroslav – DRÁPAL, Ljubomir a kol. *Zákoník práce, velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1377.

¹⁹ Původně ust. § 385 zákoníku práce ve znění od 1. 1. 2007.

²⁰ Srov. rozsudek NS ze dne 6. 6. 2006 sp. zn. 21 Cdo 2023/2005.

nabýt pouze s přihlédnutím k okolnostem, které tu byly v době úrazu a které vypovídají o tom, zda zaměstnanec uzavřel pracovněprávní vztah na dobu určitou jen příležitostně (a po uplynutí sjednané doby trvání pracovního poměru by stejně nadále nepracoval), nebo zda hlavním (základním) zdrojem jeho příjmů byla výdělečná činnost a zaměstnanec do té doby pravidelně pracoval (a lze tedy podle okolností předpokládat, že po skončení pracovního poměru by byl znovu zaměstnán). „Když se pracovníkovi podaří tuto skutečnost prokázat, lze přiznat náhradu za ztrátu na výdělku do výše průměrného výdělku, který dosahoval natrvalo u organizace, u níž utrpěl pracovní úraz.“²¹

Z dotazníkových šetření a řízených rozhovorů vyplývá, že relativně velkým inhibitorem v požadování náhrady újmy je stud. Jedná se o případy, kdy zraněný dobrovolný hasič by měl chtít odškodnění po obci, tedy (z jeho pohledu) po sousedech. Pro prostého člověka je obtížné pochopit, že je nutno žalovat obec. V řadě případů tak zraněný dobrovolný hasič na odškodnění rezignuje, protože dost dobře nechápe, že obec je pro tyto případy pojištěna. Pochopení nepomůže ani vícekolenný systém, kdy o odškodnění rozhodují různé subjekty podle dvou (tří) odlišných právních úprav.

Vážnějším limitem je praxe pojišťovny v případech, kdy obec jako zaměstnavatel má odškodnit zraněného hasiče. Pojišťovna, u které je pro tyto účely obec pojištěna, veřejně deklaruje: „Na základě uzavřené dohody o provedení práce vzniká zaměstnanci nárok na nemocenské, avšak jen pro ty kalendářní měsíce, do nichž jim byl zúčtován započitatelný příjem z takové dohody ve výši přesahující 10.000 Kč (v těchto případech zaměstnavatel odvádí z vyplacených odměn i sociální a zdravotní pojištění). Zaměstnanec má nárok na jednorázovou odměnu za vykonanou práci (dílo) po jejím skončení. Utrpí-li tedy při tomto pracovněprávním vztahu pracovní úraz, vzniká mu nárok na odškodnění do výše odměny, kterou by za provedenou práci měl obdržet, resp. její část, poníženou o případně vyplacenou náhradu mzdy za dobu dočasné PN a nemocenské.“²² Jak však bylo uvedeno, soud aplikuje § 271o odst. 1 zákoníku práce a přiznává náhradu újmy náležejících i v jiných pracovněprávních vztazích.

Dojde-li ke zranění či úmrtí dobrovolného hasiče při činnostech nařízených HZS, pak se problémem stává doložení příjmu takového hasiče, který byl podnikatel a výkon podnikatelské činnosti byl jeho hlavní zdroj příjmů. I když HZS je nápomocen, nemůže v řízení, kdy úraz odškodňuje obec dle zákoníku práce uložit zaměstnavateli, aby poskytl potřebnou součinnost. Tuto povinnost může uložit pouze soud.

V souladu s platnou judikaturou nelze při stanovení průměrného výdělku před vznikem škody vycházet z příjmů, které poškozený pobíral od bývalého zaměstnavatele, pokud jde o nárok na náhradu za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti až poté, kdy pracovní poměr poškozeného zaměstnance u zaměstnavatele, který mu za škodu odpovídá, skončil z jiných důvodů než pro následky pracovního úrazu. Nejvyšší soud rozhodl, že v příčinné souvislosti s pracovním úrazem je v takovém případě taková ztráta na výdělku, která vychází z průměrného výdělku, jehož by poškozený zaměstnanec prokazatelně dosáhl u jiného zaměstnavatele za práci, kterou by pro něj vykonal, kdyby k pracovnímu úrazu nedošlo.²³

²¹ Zhodnocení NS ČSR ze dne 27. 1. 1975, sp. zn. Cpj 37/74 (R 11/1976, s. 51–52).

²² Uvedeno zde: <<https://www.koop.cz/reseni-skod/zakonne-pojisteni-zamestnavatele>> [cit. 2021-07-20].

²³ Tak rozsudek NS ze dne 10. 12. 2002, sp. zn. 21 Cdo 1185/2002 (R 64/2003).

Z autorovy vlastní praxe však vyplývá, že judikatura nižších soudů je často velmi vstřícná a poškozený hasič, i když sám skončil pracovní poměr výpovědí z pracovního poměru, není nucen prokázat, kolik by dostal za práci konanou pro jiného zaměstnavatele zapláceno, kdyby nebyl postižen pracovním úrazem či nemocí z povolání.

Jiná věc je, že poškozený zaměstnanec, který se stane uchazečem o zaměstnání, má omezenou výši náhrady ztráty na výdělků. V takovém případě se ze zákona za výdělek po pracovním úrazu nebo po zjištění nemoci z povolání považuje výdělek ve výši minimální mzdy. Pobíral-li ovšem zaměstnanec před tím, než se stal uchazečem o zaměstnání, náhradu za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti, přísluší mu tato náhrada v takové výši, ve které mu na ni vzniklo právo za trvání pracovního poměru.

2.3 Úprava odškodnění dle zákona o požární ochraně

V zákoně č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, v platném znění, je vložen oddíl nazvaný Odškodňování úrazů. Dle této již letité úpravy platí, že došlo-li u občana k poškození na zdraví nebo k jeho smrti

- a) při jeho činnosti v jednotce sboru dobrovolných hasičů obce a v požární hlídce,
- b) v souvislosti s pomocí, kterou poskytl při zdolávání požáru nebo při odstraňování jeho následků anebo při cvičení jednotky požární ochrany,²⁴

újmu má hradit Česká republika, a to obdobně podle předpisů o odškodňování pracovních úrazů, pokud poškozenému nevznikl nárok na náhradu této škody již z pracovněprávního vztahu. Náhradu škody pak poskytuje v zastoupení státu hasičský záchranný sbor kraje, v jehož územním obvodu k poškození na zdraví nebo k smrti poškozeného došlo.

Na základě zmocnění v zákoně o požární ochraně vydala vláda nařízení č. 34/1986 Sb., o jednorázovém mimořádném odškodnění osob za poškození na zdraví při plnění úkolů požární ochrany, v platném znění. Jednorázové mimořádné odškodnění náleží mimo jiné členu jednotky sboru dobrovolných hasičů obce, pokud utrpěl poškození na zdraví, jehož následkem se stal osobou se zdravotním postižením podle zákona o zaměstnanosti.²⁵

Z analyzované rozhodovací praxe ve většině krajů České republiky lze potvrdit závěr, že rozhoduje-li o odškodnění dobrovolného hasiče krajský záchranný sbor, pak je brán zřetel na „civilní“ zaměstnání hasiče a podle okolností konkrétního případu je mu na základě obdobné aplikace pracovněprávních předpisů nahrazena újma, jako by jí utrpěl při plnění pracovních úkolů, v souvislosti plnění pracovních úkolů či pro plnění pracovních úkolů v rámci svého civilního zaměstnání.²⁶

V prvním stupni rozhoduje hasičský záchranný sbor na úrovni kraje. Působnost HZS je vždy dána místem úrazu. HZS posuzuje místo úrazu podle katastru obce. Proti rozhod-

²⁴ Více VAVERA, F. *Zákon o Hasičském záchranném sboru ČR*. Praha: MV – generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2017, s. 103.

²⁵ Jednorázové mimořádné odškodnění se poskytuje ve výši sedminásobku až dvanásobku průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství dosažené podle zveřejněných údajů Českého statistického úřadu za předminulý kalendářní rok podle stupně poškození na zdraví a s přihlédnutím k míře ztížení společenského uplatnění, k podílu poškozeného na zdolávání požáru nebo záchranných pracích, jakož i k osobním, rodinným a sociálním poměrům poškozeného.

²⁶ Doposud analyzováno 58 rozhodnutí ze všech krajů České republiky.

nutí krajského ředitelství HZS se lze odvolat do 15 dnů ode dne doručení rozhodnutí k Ministerstvu vnitra – generálnímu ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky.

Platí obvyklý princip, že odvolání se podává u orgánu, jehož rozhodnutí se odvoláním napadá. Lhůta pro podání odvolání se počítá ode dne následujícího po doručení písemného vyhotovení rozhodnutí, nejpozději však po uplynutí desátého dne ode dne, kdy bylo nedoručené a uložené rozhodnutí připraveno k vyzvednutí.

Příznávána je plná náhrada požadované újmy. HZS tak odškodňuje nejen ušlý výdělek, ale podle okolností konkrétního případu též regulační poplatky. Dokazování se vede především o výši způsobené újmy. Typově lze případy rozdělit na posouzení nároku odškodnění u hasiče, který

- se zranil při výcviku anebo
- se zranil při zásahu (a to různým způsobem).

HZS výjimečně zpochybnil povahu samotného úrazu jako služebního, což následně přezkoumaly správní soudy.²⁷

V praxi se jako největší problém objevila opět častá nemožnost prokázat skutečné příjmy. Jde typicky o situaci, kdy zraněný dobrovolný hasič neměl žádné relevantní příjmy z podnikatelské činnosti. Protože se plnění poskytuje ze státního rozpočtu a rozhoduje o něm správní orgán, jsou časté případy, kdy z důvodu neprokázání ušlého příjmu není zraněnému hasiči přiznána žádná náhrada ušlého výdělků. Další komplikace může způsobit též „civilní“ zaměstnavatel dobrovolného hasiče, který nespolupracuje a nevystaví mu příslušné potvrzení pro účely správního řízení. Tento zaměstnavatel totiž na výsledku řízení vedeného HZS nemá žádný zájem a poskytnutí součinnosti jej zdržuje od jeho aktivit. Národným příkladem je dobrovolný hasič, který vznesl nárok na náhradu za ztrátu na výdělků po dobu pracovní neschopnosti od 26. 1. 2018 do 26. 8. 2018 v souvislosti s úrazem, který utrpěl jako člen JSDH při zásahu dne 26. 1. 2018, a zároveň žádal náhradu za bolest. K úrazu došlo při výjezdu JSDH k oznámenému požáru lesního porostu v Malenovicích, kde při vystupování z vozu poškozený uklouznul na zmrazce a zranil si pravý kotník. V tomto případě nebyl hasič poměrně dlouho schopen získat od svého zaměstnavatele potvrzení o výši ušlého příjmu. Proto HZS požádal sám o sdělení potřebných údajů zaměstnavatele hasiče, který vyhověl. Teprve následně bylo možné získat potřebné údaje pro výpočet nároku na náhradu újmy zraněného hasiče.

Největší problémy však spočívají v samotné podstatě právní úpravy, a to povaze kolizního kritéria. Zraněný hasič sice ví, kdo dal k akci pokyn (skrže příslušnou mobilní aplikaci, kterou HZS používá, není mu však srozumitelná právní úprava, podle které může za stanovených podmínek žádat odškodnění po HZS či obci. Stávají se tak úmyslné i neúmyslné případy, kdy HZS odškodní zraněného dobrovolného hasiče, který však následně uplatní žádost o odškodnění na obci a při následném šetření ze strany pojistitele vyjde najevo, že HZS vůbec neměl zraněného hasiče odškodnit, neboť ten měl být odškodněn obcí, respektive jejím pojistitelem. Řešení takovéto situace pak trvá měsíce citlivého „právníckého“ manévrování a zbytečně odebírá pracovní kapacitu všem zúčastněným, tedy HZS, dobrovolnému hasičstvu i pojišťovně.

²⁷ Zmínit lze např. rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové pod č. j. 52 Ad 13/2013-32.

Závěr

V České republice existuje významná a velmi pravděpodobně největší organizovaná skupina společnosti, která se sdružuje kolem jednotek dobrovolných hasičů. Tato skupina je schopna poskytnout naší společnosti a státu několikanásobně větší organizovanou a dobře vybavenou sílu, která dokáže účinně zastoupit profesionální hasiče při plnění většiny jejich úkolů, jak ostatně ukázala v poslední době pandemie. Dobrovolní hasiči vykonávající veřejně prospěšnou činnost, která je schopna chránit naše zdraví, životy a majetek. Tato skupina dobrovolně riskujících nadšenců zasahuje v některých případech v extrémních podmínkách s limitujícím faktorem času dále zvyšujícím rizikovitost těchto akcí.

Dojde-li ke zranění či dokonce k usmrcení dobrovolného hasiče při zásahu, pak je namístě se ptát, zda máme dostatečnou právní úpravu. Platná úprava poskytuje dostatečné garance k úplné kompenzaci újmy zraněnému hasiči či pozůstalým. Je ovšem pravdou, že je komplikovaná a její aplikace vyžaduje reakci profesionála. Proto je namístě v prvé řadě popularizace této úpravy, aby i prostý dobrovolný hasič byl schopen se v této úpravě alespoň rámcově orientovat. Nabízelo by se plédovat pro novější právní úpravu v novém zákoně o požární ochraně, která by lépe odpovídala nárokům doby, přesto je nutno vy zdvihnout, že k platné úpravě existuje relativně bohatá judikatura, která řeší řadu stávajících aplikačních problémů.

Pro dobrovolného hasiče, který koná práci v pracovněprávním vztahu pro obec, je z dlouhodobého hlediska zpravidla vhodnější se domáhat náhrady újmy po svém zaměstnavateli, neboli po obci. Neboť jak Nejvyšší soud shrnul v jiné souvislosti: „*uplatnění zákoníku práce je zde pro poškozené příznivé, protože odpovědnost zaměstnavatele za škodu při pracovních úrazech je založena na principu objektivní odpovědnosti (odpovědnosti za výsledek), zatímco odpovědnost podle občanského zákoníku je zásadně založena na porušení právních povinností (protiprávním jednání) odpovědného subjektu.*“²⁸ I když dobrovolný hasič vykonává svou činnost pouze na základě dohody o provedení práce a za symbolickou odměnu, zákoník práce počítá s tím, že se při stanovení výše náhrady za ztrátu na výdělků vychází z průměrných výdělků dosahovaných ve všech těchto základních pracovněprávních vztazích, a to po dobu, po kterou by mohly trvat. U dobrovolného hasiče tak bude zohledněn jeho příjem i z hlavního zaměstnání či podnikání, má-li jaký. Skutečně rizikovou skupinou jsou dobrovolní hasiči podnikatelé, kteří provádí radikální daňovou optimalizaci a dlouhodobě nevykazují relevantní příjmy. Dojde-li u nich k úrazu, pak se sice snaží požadovat náhradu újmy za duševní útrapy, relevantní judikatura však výrazně omezuje výši reálně přiznávaných částek.

V praxi se stává, že nárok na náhradu újmy odškodní HZS namísto obce, respektive pojistitele. HZS takto někdy postupuje s cílem pomoci poškozenému dobrovolnému hasiči, namísto aby trval a hasiče odkazoval na důsledné uplatnění práva na náhradu újmy u obce. Po analýze relevantní rozhodovací činnosti HZS je zřejmé, že správní řízení o výši náhrady újmy je rychlejší než řízení před civilním soudem.

²⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 21 Cdo 2162/2016.

Reflections on (non)Functioning Compensation for Volunteer Firefighters

Martin Štefko (<https://orcid.org/0000-0003-1060-6682>)

Abstract: Last year especially demonstrated that the compensation for voluntary firefighters who suffer an injury is entirely inadequate and requires changes in order to be able to provide for occupational safety and health of firefighters who diligently, voluntarily and constantly expose their health to hazards in order to rescue people at risk. Given the analysis of legislation and decision-making practice we have carried out, the most appropriate way seems to be to define within the relevant legislation that volunteer firefighters are those who do not undergo training nor are deployed as municipal employees, but rather they are those who consistently act as volunteer firefighters performing this activity free of charge; in this case, the state is obliged to provide compensation for the damage they suffer as if they had suffered it in their main employment where they earn their living.

Keywords: voluntary firefighters, workers' compensation